تایبەتمەندییەکانی سیستەمی پەروەردەی کوردستان

نیشتمان کوردستانی

„

پەروەردەی شیاو و شایستە بۆ هەموو مرۆڤەکان زۆر گرینگە. ئەم بابەتە، فێربوونی باش، بەدرێژایی ژیان لەناو تاکەکانی هەموو چینەکان، بیروراکان، ئایینەکان و هەرێمەکان سانا دەکات. پەروەردە، پرۆسەی گەیشتن بە زانیاری، بایەخەکان، کارامەییەکان، بڕواکان و دابونەریتە ئاکارییەکانە. پەروەردە، کلیلی سەرکەوتن لە داهاتوو و وەدەستهێنانی دەرفەتگەلێکی زۆر شیاو لە ژیاندایە و قازانجی بەرچاوی بۆ مرۆڤ هەیە.

“

دەستپێک

تەوەرەی سەرەکی لە پرۆسەی پەرەسەندنی هەر کۆمەڵگایەک، پەروەردەیە. پەروەردە لە کۆی ئەو دیاردە کۆمەڵایەتییانەیە کە هاوکاریی بێدرێخی یەکەیەکەی کۆمەڵگا بە پێویست دەزانێت. هەر مرۆڤێک وەکوو تاکێک لە کۆمەڵگای ئەمڕۆدا مافی ئەوەی هەیە لە پەروەردەی شیاو و هاوریز دەگەڵ پێداویستییە تاکی و کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگایەک کە تێیدا دەژی، بەهرەمەند بێت. هەروەها، بۆ پەرەسەندنی هەمەلایەنە، پێویستمان بە بارهێنانی قوتابییانێک هەیە کە داهێنەر، دوورنوار، پەیجۆر و پرسیارکەر بن. لەم پێناوەدا، ناسینی ڕەوتەکانی ئابووری، کۆمەڵایەتی، کولتووری و سیاسیی هەر کۆمەڵگایەک بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی دوورەدیمەن و ئاسۆگەلی سیاسەتگوزاری و داهاتووبینیی زانستی زۆرپێویستە. لە ڕوانگەی کۆمەڵناسییەوە، پەیوەندیی سیستەمی پەروەردە دەگەڵ پەرەسەندن لەو ڕووەوە شیاوی تاوتوێ کردنە کە پەرەسەندن(تەوسعە)، ڕاستییەکی دابینکراوە لە کۆمەڵە کردەوەگەلی ژیرانە و بیرسایی تاکەکانی کۆمەڵگا و لەم نێوەدا پەروەردە، هۆکارێکی هەرە گرینگە کە لەو ڕێگەیەوە دەتوانین کردەوەکان ژیرانە و ڕەفتاری مرۆڤەکان بە باشترین دۆخی گونجاو دەربهێنین و لە دەسکەوتە زانستی و کولتوورییەکانی مرۆڤ بە درێژایی مێژوو کەڵک وەربگرین. هەروەها، پێویستە سەرنجێکی زۆر بدرێتە پێکهاتەی پەوروەردەیی و جۆری سیستەمە فێرکارییەکان. سیستەمی پەروەردەی هەر وڵاتێک کاریگەرییەکی بەرچاوی لە سەر تواناییی ئاکام و بەرهەمدانی ئەو وڵاتە هەیە؛ چونکە ئەم سیستەمانە بە خستنەکاری بەرنامە، ئامانج، پرەنسیپ و سیاسەتە جۆراوجۆرەکانی پەروەردە، کاریگەرییەکی جیاواز لەخۆیان بەجێدێڵن. بەم پێیە، پەروەردەی شایستە گرنگترین هۆکاری گەشە و پەرەسەندنی ئابووری، کۆمەڵایەتی و سیاسییە و ئاستە جیاوازەکانی پەرەسەندن، خۆی دەبێتە هۆی پەرەسەندنی پەروەردە.

گرینگیی پەروەردە

پەروەردەی شیاو و شایستە بۆ هەموو مرۆڤەکان زۆر گرینگە. ئەم بابەتە، فێربوونی باش، بەدرێژایی ژیان لەناو تاکەکانی هەموو چینەکان، بیروراکان، ئایینەکان و هەرێمەکان سانا دەکات. پەروەردە، پرۆسەی گەیشتن بە زانیاری، بایەخەکان، کارامەیییەکان، بڕواکان و دابونەریتە ئاکارییەکانە. پەروەردە، کلیلی سەرکەوتن لە داهاتوو و وەدەستهێنانی دەرفەتگەلێکی زۆر شیاو لە ژیاندایە و قازانجی بەرچاوی بۆ مرۆڤ هەیە؛ بۆ نموونە: مێشک و تێفکرینی تاک ڕوون دەکات، یارمەتی دەدات تا قوتابییان لە کاتی دەرچوون لە زانکۆ پلاندارشتنێکی شیاویان بۆ پیشە یان درێژەپێدانی خوێندنی باڵا هەبێت. خوێندن، یارمەتی دەدات تا تاکەکان بەجۆرێک بیربکەنەوە، هەست بکەن و هەڵسوکەوت بکەن کە لە سەرکەوتنیاندا یارمەتیان بدات و سەرەڕای دابینکردنی ڕەزامەندیی کەسێنی، کۆمەڵگای خۆشیان باشتر بکەنەوە. لە بنەڕەتدا، بە هۆی ئەوەی کە سیستەمی پەروەردە لە کۆمەڵگادا لە حاڵی ئاڵوگۆڕ، گۆڕانکاری، وەرچەرخان و نوێخوازیی وشیارانە لە ئاقاری گەشەی تواناییەکان و چاکسازی و گۆڕینی ڕەفتار لە مرۆڤدایە، بۆیە موتۆڕی بزوێنەری (موتورمحرکە) پێشکەوتوویی هەمەلایەنەی کۆمەڵگایە. لە دونیای ئەمڕۆدا، بێگومان سیستەمی پەروەردەی هەر کۆمەڵگایەک، کارتێکراویی گۆڕانکاری و تایبەتمەندییەکانی هەناوەکیی ئەم

سیستەمە و هەروەها کارتێکراوی کاردانەوە و شـێوازی هەڵسـوکەوت کردنەکانی سیستەمی ئابووری، کۆمەڵایەتی، کولتوری و سیاسـیی کۆمەڵگایە و هاوکات دەتوانێ کاردانەوەی بەسەر ئەواندا هەبێت. کردەوەی ئەم سیسـتەمە پەروەردانە، گۆڕینی مرۆڤە خاوەن بەهرەکان بە مرۆڤگەلێکی سڵامەت، هاوسـەنگ(متعادل)، داهێنەر و بیرمەندە. ئـەم بابەتانە و لـە لایەکی دیکەشـەوە، پێویستی بە پەروەردە و داخوازیی کۆمەڵگا و هەروەهـا ئاڵوگۆڕە خێـراکان لە دنیای هەنووکەدا، بوونی سیستەمێکی پەروەردەی دینامیک و داهێنەر بۆ هاوهەنگاوی دەگەڵ ئەم گۆڕانکارییانەدا و تەنانەت پێکهێنانـی گۆڕانکاریگەلێکی ویسـتراو دیاریـدەکات. هەروەها، سیستەمی پەروەردە ئامرازی سەرەکیی گۆڕانکاری ڕوانگەکان و ئاڵوگۆڕی پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکان و دابینکەری مۆدێلـە سیاسـییە نوێیەکانە کە دەتوانێـت ڕۆڵێکی گرنگی لە پەرەسـەندن و ڕاگواستنی کارامـەییـی پەیوەندیدار دەگەڵ بەشـداربوونی سیاسی هەبێـت. ئەوی کـە پەروەردە بـە چ چەشـنێک بێـت و ئامانجـی چـی بێـت، دەتوانێـت جۆری حکومـەت دیاری کات. ئەگەرسیسـتەمی پەروەردەچێکـەر، بـە ڕێزگرتـن لە مافی تاکەکەسی، گەشەی جیاوازییە تاکییەکان، ڕێکخسـتنی بەرنامەگەلـی پەیوەندیـدار دەگەڵ پەرەسـەندن و گۆڕانکاریی مرۆڤی (توسـعە و تحول انسـانی) و یارمەتیدان بـۆ دیسـیپلینی تاکەکەسـی و بەکۆمەڵ و ... هەبێـت، ئەم جۆرە سیسـتەمە هەر خۆی بـەرەو سیسـتەمێکی دیمۆکراتیک دەگۆڕدرێـت. پێکهێنانـی سیسـتەمێکی دیمۆکراتیک، پێویستی بە مرۆڤگەلێکە کە بۆچوون و ڕوانگەی دیمۆکراسییان پرۆڤە و ئەزموون کردبێت. ئەم بابەتە گرینگە شیاوی ڕەخسان نییە جگە لەوەی کە لە دامەزراوە پەروەردەییەکانـەوە دەسـت پـێ بکات و منـداڵان لە پەیوەندی دەگەڵ پرسـگەلی وەکـوو قوتابخانەتـەوەری، دابینکردنـی شـۆڕاگەلی فێـرکاری و ... دەنگـدان و دەنگۆەرگرتـن فێربـن و ڕای جیاواز و دژ بە ڕای خۆیان ئەزموون بکەن و بەگشـتی، ئەخلاق و کـردەوەی دیمۆکراتیک فێربن. سـەرەڕای ئەمە، هەر لە سەرەتاوە، قوتابی لە دیاری کردنی چارەنووسی خۆیدا بەشدار دەبێت.

> سیستەمی پەروەردەی کوردستان پێویستی بە بەرنامەگەلێکی ڕێکارانەی ئامرازییە کە بەپێی ئەوە بتواندرێت ئەولەویەتەکان و چالاکییەکانی فێرکاری دابین بکرێت.

پەروەردە وەکوو پارێزەری سیستەمی سیاسی و فاکتەری کاریگەر لە گەشـەی سیاسی، سـێ کارکردی بنەمایی هەیە کـە بریتین لـە: ١ فاکتەری سـەرەکیی کۆمەڵگەویستیی سیاسـیی تازەلاوان و لاوان لە کولتووری سیاسـی نەتەوەیی؛ ٢ فاکتـەری کاریگـەر لـە هـەڵبـژاردن و بارهێنانـی نوخبەگەلـی سـیـاسـی؛ ٣ فاکتـەری سـەرەکی لە یەکگرتوویـیـی سیاسـی و وشـیاریی سیاسـیی نەتەوەیـی. تەنانەت سیسـتەمی فێرکاری دەتوانێت پێشەنگی سیاسەت وگەشـەی سیاسی بێت کە بەم پێیـە، سیاسـەت یان بڕیـارە حکوومی و سیاسـییەکان بەشـێک لە کۆی گشتیی پـەروەردە لەقەڵەم دەدرێـت و پەروەردە وەکوو بناغەی دیمۆکراسی و پەرەسەندنی سیاسـیی وڵاتەکان بەحەساو دێت. بەپێی ئەم باسانە، شکڵ گرتنی شوناسی نەتەوەیی و شوناسـی گشـتی، پێکهێنانـی نۆرم و چاوەڕوانییـە کۆمەڵایەتییـە شـیاوەکان،

گەشـــەی کۆمەڵایەتی و دەوڵەمەند کردنی کرداری تاکـــەکان لە کۆمەڵـــگای کورددا کە بـــەردەوام بندەســـت و داگیرکراو بووە و تاکەکانی وەکوو کەمینە بەحەســـاو دێن، بۆ گەشـــە و پێشکەوتنی هەمەلایەنەی ئەم وڵاتە، پێداویستیی سەرەکی و تەنیا ڕێگای زاڵبوون بەســـەر کێشـــە جۆراوجـــۆرەکان، سیستەمی پەروەردە و چۆنییەتیی فێرکاریی ئەو سیستەمەیە.

تایبەتمەندییە گشتییەکانی سیستەمی پەروەردەی شیاو بۆ کوردستان

بێگومان، نهێنیی سەرکەوتن و پەرەسەندنی هەر کۆمەڵگایەک، زانیاری و بەهرەبردن لە کەرەســـتە جۆراوجۆرەکانە و کەسایەتی و مێشـــکی هەموو نەتەوە و ڕەچەڵەکەکان بە یەک ڕادە بۆ پێشـــکەوتن خاوەن بەهرەن؛ بەو مەرجەی لـــە فەزایەکی دوژمنکارانەدا، پێـــش بـــە ســـەرکەوتنی نەگیردرێـــت. نەتەوەی کوردیش سەرەڕای ژێردەستەییی لەمێژینـــەی خۆی، بەهۆی بوونی توانایی و بەهرەی هەمەجۆرەی، بەردەوام لە ئاســـتی پزیشـــکی، ئەندازیاری، بیرکاری، ئەدەبیات، مۆســـیقا و ... پلەگەلی نایاب و باشی تۆمار کردووە.

سیســـتەمی پـــەروەردەی کوردســـتان پێویســـتی بە بەرنامەگەلێکـــی ڕێکارانەی ئامرازییـــە کـــە بەپێـــی ئـــەوە بتواندرێت ئەولەویەتـــەکان و چالاکییەکانی فێرکاری دابیـــن بکرێت. ڕێکارگەلێـــک کە باس لە دوورەدیمەنـــی فێـــرکاری و دیاریکردنـــی ڕێڕەوەکانی سیاســـەتی پلانەکانی فێرکاری بکات و هەروەهـــا، ئامانجەکانی فێرکاری، شـــێوازەکانی بەڕێوەبـــردن و تاوتوێکردنی ڕەوتـــەکان شـــرۆڤە بـــکات. دوورەدیمەنە فێرکارییەکانـــی پەروەردەی کوردســـتان پێویستی بە پلانگەلێکی بەبڕشت و کاریگەر هەیە کە سەرەڕای قەرەبووکردنەوەی بۆشایی و ئەو کەموکوڕیانەی کە بەهۆی سەرەڕۆیی، ستەم و گەندەڵیی حکومەتە یەک لە دوای یەکەکانـــی ئێـــران –بەتایبـــەت کۆماری ئیسلامی کە خەساری سەرەکی و زۆرینەی بۆ ســـەر کورد و کۆمەڵگای کوردی بووە – دروســـت بوون، بتوانێت دەگەڵ ئاڵوگۆڕییە جیهانییەکاندا بەرەوپێـــش بچێت. هەر بۆ ئەم مەبەستە، ئامانجەکانی پلان و بەرنامەی فێرکاری لە پەروەردەی کوردستاندا بە دوو دەستەی سەرەکی ١- فێرکاری بە ئامانجی نەتەوەیـــی و ٢- فێرکاریی گونجاو دەگەڵ ئاڵوگـــۆڕە جیهانییەکانـــدا دابەش دەکرێت کە ئەم دوو ئامانجە بە واتای بەڕێوەچوونی بەرنامـــەکان لە دوو بەشـــی جیـــاواز و لە یەک دابـــڕاودا نییە، بەڵکوو پێویســـتە لە ڕێکارە سەرەکییەکانی فێرکاریدا بە شێوەی یەکپارچە و تەواوکەری یەکتر بگونجێت و فێر بکرێت.

سیســـتەمی فێرکاریی وڵات پێویســـتە تایبەتمەندیگەلێکی گشـــتگیر لەخۆبگرێت کە هانـــدەری پەروەردەی هـــزری نوێ و سوسیالیزە کردنی مرۆڤەکان بێت و ئەرکی قوتابخانەکانیش لە ڕەوتی پەرەسندندا هەر ئەوەیە. ئاپۆرەی نەتەوەیی بە بەرزبوونەوەی لێکدان، برەوسەندن، متمانەی هەمەویی و بەرینتر کردنی ئاسۆی نۆرمی هەموو تاکێکی کۆمەڵگا، بەتایبەت لەڕێگای پەرەســـەندنی کۆمەڵـــگای مەدەنییـــەوە گەشـــە دەکات. بەم پێیـــە، پەروەردە هەر بـــەو ڕادەیە کە خوڵقاوی سیستەم و ناوەندگەلی کۆمەڵگایە، بۆخۆیشـــی لـــە پێکهێنانـــی بارودۆخـــی کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاســـیی نوێ و ئاڵوگۆڕی ڕێکخـــراوە کۆنەکانی کۆمەڵگادا، ڕۆڵـــی کاریگەری هەیە. بۆ نموونە، کۆمەڵگا کاتێک لە بواری ئابووری بە مۆدێلی شیاوی خۆی گەشـــە دەکات کـــە گۆڕانکارییەکی قووڵ و جیددی لە ئاگایی زانســـتی، فەننی و کارامەییەکانی(مهارت) خۆی بخوڵقێنێت

که یەکێک لە هۆکارە هەرەگرینگەکان لە پێکهێنانی ئەم ئاڵوگۆڕە، سەروەر کردنی ڕۆحی زانستی لە کۆمەڵگا و بەکارهێنانی توانستی کۆمەڵگا بەرەو ئاقاری بەهێزکردنی سەرمایەی مرۆڤی و بنەما دانانی سیستەمی فێرکاری و تەرکیز لە سەر چۆنییەتی و سازگاربوونی ئەو سیستەمە دەگەڵ پێداویستییەکانی گەشەی ئابوورییە.

ڕەوتی پەرەسەندنی نوێی پەروەردە لە هەر کۆمەڵگایەکدا وەکوو خزمەتکردن، پێویستیی بە تێکنۆلۆژیگەلێکی باشە کە ئاستی فێرکاریی شیاوی پێداویستییەکانی بواری خزمەتگوزارییەکان مسۆگەر دەکات. پێویست بوون بە نوێکردنەوەی سیستەم لە ڕێگەی تێپەڕبوون لە سیستەمی کۆن، پێویستیی بە گەلاڵەی نوێی پێشکەوتنی فێرکاری لە ڕێگای پەیوەندییەوەیە.(یادگیری تعاملی). بەڕێوەبردنی ئەم گەلاڵەیە دەبێت بە تایبەتمەندییەکانی فێرکاریی پرۆفیشناڵ دەسپێبکات. بۆ نموونە، پرۆفیشناڵ بوونی پسپۆڕانی فێرکاری، بەمەبەستی باشتر کردنی پرۆسەی فێربوون، فێرکاریی پرۆسەی خزمەتگوزاریی پلاندانان وەکوو بەکارهێنانی فۆرمگەلی ئۆنلاین و دەستەبەر کردنی زانیاری لە کاردانەوەی پرۆژەگەلی گرووپی، بەمەبەستی بەجێهێنانی پێداویستییە پرۆفیشناڵەکان لە بازاڕی نوێی کاردا، دروستبوونی زانیاریی پرۆفیشناڵ لە پرۆسەی کارگەلی زەینیی تاکەکەسی، بەمەبەستی چالاک کردنی بیرکرنەوەی داهێنەرانە و ... .هەر بەم مەبەستە دەبیندرێت کە لەم دواییانەدا گۆڕانکارییەکی جیهانی لە پیشەسازیدا دروست بووە و چالاکییە پیشەسازییەکان لە شێوازی خۆماڵییەوە بۆ بازاڕی جیهانی گۆڕاون. بەم پێیە پێویستە بەرنامەی فێرکاریی کوردستان پێداویستیی نوێی بەرهەمهێنانی زانست بونیان[1] دەستەبەر بکات. ئاست و ڕێژەی دابینکردنی هەلی کار بەرزبکاتەوە و لەسەر کاری تیمی، ڕێبەرایەتی و ڕاستگۆیی و زانیاریی جیهانی تەرکیز بکات. لە پەیوەندی لەگەڵ ململانێکانی شێوازی داهاتووی چالاکیی بازرگانی بۆ پیشەی بەرهەمهێنان، سەرمەشقێکی نوێ لە بەرنامەی فێرکاری لە ڕێکاری بەرهەمهێناندا پێویستە ڕەچاو بکرێت کە تێیدا هەم تێکنۆلۆجیی بەرهەمهێنان و هەم پیشە بەرهەمهێنانەکان لە بەرنامەی دەرسیی ڕۆژانەی فێرکاری لە قۆناغی ناوەندیدا دابنرێت. هۆکاری گرینگی ئەم بابەتە ئەوەیە کە دوورەدیمەنی داهاتووی فێرکاری لە بەرهەمهێنانی بالادا، ڕۆڵێکی گرینگ و کاریگەری لە ئابووریی نەتەوەییی کوردستان و جیهاندا هەیە. تایبەتمەندیی بەربەرەکانێی بەرهەمهێنانی نەتەوەییی کورد، پێویستی بە هێزی کاری خوێندەوار هەیە کە حەزی لە کارەکەی بێت، چونکە توانایی ئەوان بۆ مانەوە و بوونی داهاتووی بەشی بەرهەمهێنانی نەتەوەیی زۆر گرینگە. لەئاکامدا، فێرکاریی بەرهەمهێنان، پێویستی بە ئاوردانەوەیە تاوەکوو بتوانێت لە بەرزکردنەوەی پێشکەوتن بۆ بەرهەمهێنان، ڕەخنەکردن لە سەرتریتی(مزیت)ی بەربەرەکانێی پیشەسازی و هەروەها، بالانس کردنی ئابووریی نەتەوەیی بەمەبەستی ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ململانێ جیهانییەکاندا کاریگەر بێت.

پەروەردە دەرگایەکە بۆ داهاتوو و بۆیە دەبێت لەجیاتی شێوازگەلی تێگەیاندنی سەرزارەکی و پاراستنی بابەتە دەرسییەکان، لەسەر فێربوون تەرکیز بکرێت. دەبێت سەرنجێکی تایبەت بدرێتە مامۆستایان و ڕاهێنەران بۆ ئەوەی پاڵنەرێک بێت تا هەموو هەوڵی خۆیان بۆ ئیشی پەروەردە بخەنە کار. هەروەها، پێکهێنانی سیستەمێکی فێرکاریی شایستەسالار کە تایبەتمەندیی بەرچاوی

ئەو، هەبوونی مامۆستا و بەڕێوەبەرانێکی لێهاتوو و بەئەزموون و ڕێبەرانێکی بەبرشت و کارامە بێت (کە بتوانێت دوورەدیمەنگەلێکی درێژمەودا پێکبێنێت)، مۆدێلی پێویستی وەدیهاتنی سیاسەتە هەمەلایەنەکان و پێشکەوتنی کۆمەڵگایە. بۆ ئەم مەبەستەش فێرکاری و بەتواناکردنی مامۆستایان، بەڕێوەبەران و ڕاهێنەرەکانی قوتابخانەکان، بە شێوازێک کە قۆناغەکانی فێربوون لە زانکۆ باوەڕپێکراوەکان و لەژێر چاودێریی مامۆستایانی لێهاتوو و بەئەزموون بەڕێوەبچێت، پێویستە. هەروەها، دەبێ گرووپگەلێک لە مامۆستایانی وریا و بەهێز لە بواری نووسینی بەرنامەگەلی فێرکاریدا بۆ ولاتانی پێشکەوتوو و سەرکەوتوو لەم بوارەدا وەکوو ژاپۆن، کورەی باشوور، سەنگاپوور و فەنلاند ڕەوانەبکرێن تاوەکوو لە بیرۆکەی فێرکاریی ئەوان ئاگادار بن و بتوانن سیستەمێکی فێرکاریی گونجاو لەسەر بنەمای تێکەڵکردنی ئەم بیرۆکانە لەگەڵ میراتی کولتووری، ئەخلاقی، ئەرزشی و نەتەوەییی کورد پێکبێنین.

پێویست و ئێجبارییە کە مامۆستایانی قۆناغی ئەوەڵی ناوەندی، لانیکەم بڕوانامەی کارناسیی بالایان هەبێت و بڕوانامەیان لە زانکۆ باوەڕپێکراوەکان وەرگرتبێت و شارەزاییان لە بواری لێکۆڵینەوەی زانستیدا هەبێت. لەلایەکی دیکەوە، بەرنامە دەرسییەکان دەبێت بەباشی دابڕێژرێن و پێوەرەکانیان دەگەڵ شێوازە نوێیەکانی فێربوون و مێتۆدەکانی هەڵسەنگاندن و بەراورد هاوئاراستەییی هەبێت. بەراوەردی بەرنامە زیاتر دەگەڵ خوێندنی بەرنامەی دەرسی و بەرنامە و سیاسەتەکانی فێرکاری لە پەیوەندیدایە کە دەبێت لە پەیوەندی دەگەڵ ڕەوت، دەرەنجام و کاردانەوەیان تاوتوێ بکرێت. مافی هەڵبژاردنی بەرنامەی دەرسی بە هاوبەشیی قوتابییان، نووسینەوەی بەرنامەی گشتگیری نەتەوەیی بۆ چاکسازییەکان، ئەنجامی هەنگاوگەلێکی جۆراوجۆر سەبارەت بە پێکهاتنی قوتابخانەکان و گۆڕینیان بە پیلانی فێرکاری بەمەبەستی پێکهێنانی پاڵنەر لە قوتابیان بۆ کەڵکوەرگرتن لە کارامەییەکانی تێفکرین، چارەسەرکردنی مەسەلە و ئیشی گرووپی. ئەم بەرنامانە دەبێت داخوازییەکانی کۆمەڵگای سەدەی بیست و یەک وەدی بهێنێت؛ بۆیە خوێندەواریی زانیارییانە(سواد اطلاعاتی) و کارامەیییەکانی ICT بۆ قوتابییان لە دنیای ئاڵۆزی دیجیتاڵ و لە پیشەگەلی داهاتوو بۆ ئەوان پێویستییەکی حاشاهەڵنەگرە. فێرکاریی خوێندەواریی زانیارییانەی قوتابییان بۆ قوتابخانەکان کاریگی گرینگە و پێویستە کارامەییەکانی ICT[۲] نەتەنیا لە قوتابخانەکان، بەڵکوو لە زانکۆ و کۆلێجەکان و هەروەها لە ژیانی دواتری قوتابییان گرینگیی پێ بدرێت. ئەم سیستەمە وەکوو هۆکارێکی هەرەگرینگی فێربوونی کەسێنی دەبیندرێت. فێربوونی کەسێنی، جۆرە فێرکارییەکە کە بەپێی تاقیکردنەوەی توانستە ناسیارییەکان(تواناییهای شناختی)ی قوتابییان کە لە ساڵی دواییی خولی سەرەتایی ئەنجام دەدرێت، فێرکاریی تایبەتی کارامەییەکانی فێربوون ڕەچاودەکات، بۆ ئەوەی یارمەتیی ئەم قوتابییانە بدات تاوەکوو بەشێوەی کاریگەر و بەبرشت فێر

> **فێرکاری بەتەنیا یەک ئاست نییە وەهەمووی ئەو بابەتانەی وا لە پەیوەندی دەگەڵ ئەوەدان لەخۆدەگرێت، پێویستمان بە شێکاریی تایبەتمەندییەکان و ئەرکەکانی ئەم ئاستە پەیوەندیدارانەیە**

ببن. ئەم جـــۆرە فێرکارییە پێویســـتی بە وانەگوتنەوە و فێرکاریی ســـەدەی بیست و یەکە بۆ هەموو قوتابییان بۆ وەدەستهێنانی کارامەیـــی، بەرفرەهی و قوڵیی زانســـتی خوازراوی ئەوان لە کۆمەڵگای جیهانیدا.

ســـەرەڕای ئەم بابەتانـــە، بەپێی ئەوەی کـــە پرۆســـەی فێربـــوون و وانەگوتنـــەوە پرۆســـەیەکی ڕاوەســـتاو نییـــە و بەڵکـــوو ڕەوتێکـــی داینامیـــک و چیمهەڵگرە، بۆیە پێکهاتەی سیســـتەمی پـــەروەردە دەبێت گونجاو دەگـــەڵ ئاڵوگـــۆڕە جیهانییەکاندا بێـــت. پێکهێنانی سیســـتەمێکی پەروەردە کـــە چێکەر بـــە ڕۆحی داهێنـــەری بێت، دەبێت بەرەو بەنەتەوەییبوونی ســـتاندارده فێرکارییـــەکان لە قۆناغـــی ئامادەییەوە تا دواناوەندی بڕوات و بابەتگەلێکی پەیوەست بە هەست بە بەرپرســـیاریەتی، ستاندارده فێرکارییـــەکان و لێهاتوویەکانی قوتابییان ببێتە ناوەندە ســـەرەکییەکانی بڕێوەبردنی یاسا. هەروەها، ئەم سیستەمە دەبێت ببێتە هۆی خۆبژێوی و بەرزبوونەوەی کارامەییە ناناســـیارییەکانی(مهارتهای غیرشـــناختی) قوتابییان و ئێسترێس دابەزێنێت و هەست بە خۆشـــحاڵی کردن لەوانـــدا بەرزبکاتەوە. لـــە لایەکی دیکەوە، سیســـتەمی فێرکاری دەبێت شوناســـی گرووپی و بەکۆمەڵ پێک بێنێت و ئەمە کاتێـــک بەکردەوە دەکرێت کـــە قوتابی لەگـــەڵ پۆلی خـــۆی هاوڕێیە و لەگـــەڵ پۆلـــی خـــۆی خوێنـــدن تەواو دەکات و هیـــچ جـــۆرە هەڵاواردنێـــک لە نێوان قوتابییاندا بوونـــی نییە. لە کۆتاییدا، کاردانەوەی پەرەســـەندنی پەروەردە دەبێت لە دەسراگەیشـــتن بە پلەکانی لەسەرتری تاقیکارییە نێونەتەوەییەکان پیشاندەر بێت.

بەرنامـــەی کاری پێشـــنیارکراو بـــۆ سیستەمی فێرکاریی کوردستان

لەو ڕووەوە کە مەبەســـت لە سیســـتەمی فێرکاری بەتەنیا یەک ئاست نییە وهەمووی ئەو بابەتانەی وا لە پەیوەندی دەگەڵ ئەوەدان لەخۆدەگرێت، پێویســـتمان بە شـــیکاریی تایبەتمەندییەکان و ئەرکەکانی ئەم ئاستە پەیوەندیدارانەیە کە گرینگترینیان بریتین لە:

تایبەتمەندییەکانـــی پەیوەســـت بـــە قوتابخانەکان:

لێکۆڵینـــەوەکان نیشـــانیان داوە کە فەزای قوتابخانـــە، بۆ دروســـتبوونی باوەڕمەندیی قوتابییان ســـەبارەت بـــە داهاتووی خۆیان یارمەتیدەر دەبێت. بەم پێیە، بەرزبوونەوەی تایبەتمەندییەکانی کاریگەربوونی قوتابخانە دەتوانێـــت ڕێگایەک بێت بۆ پێشـــکەوتنی ئەرێنـــی و گـــەش لە داهاتـــووی لاوان لە ڕێگایـــەک وەکـــوو پەیوەندیگەلی باشـــی قوتابییان و دروستبوونی پاڵنەری خوێندن و پێشکەوتن. قوتابییان بەشێکی بەرچاوی کاتی خۆیان لە قوتابخانە بەسەر دەبەن کە قوتابخانەیەکی بـــاش دەتوانێت لەم بابەتە کەڵک وەربگرێـــت و وەکـــوو گۆڕەپانێکی کۆمەڵایەتـــی دەرفەتگەلێکـــی شـــیاو برەخســـێنێت بۆ دروســـتبوونی پەیوەندیی کۆمەڵایەتی لە دەرەوەی بنەماڵەی قوتابییان کـــە لە ســـەرەتادا دەگـــەڵ هاوتەمەنەکان پێکدێـــت و دواتر دەگەڵ گەورەســـاڵانێک وەکوو مامۆســـتا و ... بە واتای سەرمەشـــق و ڕێنوێنـــی و پشـــتیوانی لـــە پەیوەندی دەگەڵ خاڵەکانی ژیانی داهاتوو. لەلایەکی دیکەوە، بۆ هەبوونی سیستەمێکی فێرکاریی بەبرشـــت، پێویســـتییەکی زۆر بە شـــوێن و ڕووبەرێـــک هەیە کە شـــیاو و گونجاوی پێداویســـتییە ڕۆحـــی و دەروونییەکانـــی منداڵان بێت کە لەم بوارەدا مامۆســـتایان و تەلارسازان بۆ دەستەبەرکردنی پرۆسەی پـــلان دانانـــی دروســـت و بنەمایـــی کە بتوانێـــت داخوازییەکانـــی قوتابییان دابین

بکات، پێویستە لە «زانیارییەکانی زانستی دەروونناسیی شوێن» یارمەتی وەربگرن. کەرەستە و دەرفەتەکانی قوتابخەنەکان بەپێی ڕیزبەندی تەمەن و قۆناغەکانی خوێندن، پێویستە لەگەڵ داواکارییەکانی ئەو ڕیزە گونجاو بێت، بەڵام بەگشتی کەرەستەگەلێک وەکوو ڕووبەری وەرزشیی پێویست و ستاندارد، ڕووبەری گەورە و پارێزراو بۆ کایە و چالاکیی جەستەیی منداڵان، ڕووبەری گونجاو بۆ هاتوچۆی ئاسانی قوتابییان، دەسڕاگەیشتنی ئاسان و ڕاحەت بۆ هەموو بەشەکانی قوتابخانە وهەروەها لەبەرچاو گرتنی ستاندارد و مسۆگەرکردنی کەرەستەی نوێ بۆ پۆلەکانی وانەگوتنەوە لە هەر قوتابخانەیەک کە ئامانجی پێشکەوتن و فێرکاریی شیاوە، پێویستە.

یەکسانی لە سیستەمی فێرکاری:

سەرەکیترین بابەتی پروەردەی هەر وڵاتێک و بەتایبەت کوردستان، بەپێچەوانەی سیستەمە سەقەتەکانی یەک لەدوای یەکی ئێران، یەکسانی لە سیستەمی فێرکاری بۆ هەموو تاکەکانە. ئەم مافە سەرەکییە هەم بۆ کەسانی ساغ و هەم بۆ کەسانی خاوەن پێداویستی تایبەت و کەم ئەندام، هەم بۆ کەسانی خاوەن پێگەی کۆمەڵایەتی و ئابووریی باش و هەم بۆ کەسانی خاوەن پێگەی کۆمەڵایەتی و ئابووریی لاواز گرینگە. حکومەتی کوردستان ئەرکدارە فێرکاریگەلێک پێشکەش بکات کە بە هەر تاکێک ئەو دەرفەتە بدات تا لە پۆتانسیێلەکانی خۆی زۆرینەی بەهرە ببات و لەم ڕێگەیەوە بتوانێت باشترین جێگە لە کۆمەڵگای خۆیدا دابین بکات و لە ئەنجامدا وڵاتی کوردستان بەرەو پەرەسەندنی جیهانی ببات.

> ڕەوتی پەرەسەندنی نوێی پەروەردە لە هەر کۆمەڵگایەکدا وەکوو خزمەتکردن، پێویستیی بە تێکنۆلۆژیگەلێکی باشە کە ئاستی فێرکاریی شیاوی پێداویستییەکانی بواری خزمەتگوزارییەکان مسۆگەر دەکات

سیستەمی فێرکاریی بێ بەرامبەر و زۆرەملی:

زۆرەملی بوونی خوێندن لە تەمەنی ٣ ساڵانەوە ـ وەکوو قۆناغی ئامادەیی ـ تا پۆلی ١٢، واتا کۆتایی دەورەی دواناوەندی بۆ هەموو منداڵان و قوتابییانی کورد کە یەکێکی تر لە مافە سەرەکییەکانی هەر تاکێکە، دەبێت بە شێوازی بێ بەرامبەر و ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ لە لایەن حکومەتی کوردستانەوە دابین بکرێت کە بریتییە لە دابین کردنی شوێنی فێرکاری و کەرەستەکانی پێویست بە کوالێتییەکی باش و ستاندارد لەو شوێنەدا، وەکوو پەرتووک، کەرەستەی نووسین، جلوبەرگی تایبەت بە قوتابخانە، ئامرازەکانی یارمەتیدەری فێرکاری بۆ قوتابییانی داواکار و هتد.

ئامرازەکانی فێرکاری:

لە سیستەمی پەروەردەی کوردستاندا وانەکانی فێرکاری بەشێکی هەرەگرینگی پەروەردە و بارهێنانی منداڵانن کە دەبێت بەباشی و بەشێوازی بابەتییانە(عینی) گونجاو لەگەڵ توانایی و ڕیزی خۆیاندا فێر بکرێت. بۆ ئەم مەبەستە باشتر وایە فێرکار بە ئەرکی تیمی و چارەسەرکردنی کێشە هان بدرێت بۆ فێت بوون نەک بە فێرکاریی ڕاستەوخۆ. بەرنامەی وانەگوتنەوەی قوتابخانەکان دەبێت بەگوێرەی ئامانجە دابینکراوەکان لە قاڵبی وانەگەلێکی پەیوەندیدار وەکوو

بیرکاری، زانست، ئەخلاق و مێژوو، هاوئاراستە و هاوتەریب لەگەڵ بەرنامە فێرکارییەکانی زانستی زانکۆیی بێت، تاوەکوو کاردانەوەیەکی ئەرێنیی لەسەر ڕەفتاری تاکەکانی کۆمەڵگا هەبێت. لە پۆلەکانی یەکەم و دووهەمدا فێرکاریی زمان (کوردی و ئینگلیزی)، بیرکاری، کارامەییەکانی ژیان (کە پێکهاتووە لە زانستەکان و توێژینەوە کۆمەڵایەتییەکان)، مۆسیقا، هونەر (وەکوو وێنەکێشانەوە و پیشەی دەستی)، وەرزش، ئەخلاق، چالاکیگەلێکی تایبەت وەکوو چالاکییەکانی بنەوانی و ... پێویستە ئەنجام بدرێت. لە پۆلەکانی سێیەم و چوارەمدا، لێکۆڵینەوەکانی زانستی و کۆمەڵایەتی بە شێوازی لێکۆڵینەوەیەکی یەکدەست بە بەرنامەی وانەکان زیادبکرێت. لە پۆلی ٥ و ٦دا ئابووری لەماڵەوە (وەکوو چێشت لێنان و درومان و ...) فێر بکرێت. چالاکییەکانی تایبەتی قوتابخانە لە قاڵبی یاری و ڕاهێنانە خۆجێییە کۆن و مێژووییەکان، گونجاو لەگەڵ هەر ساڵێکدا دەبێت لە بەرنامەی وانەیی و فێرکاریدا بگونجێت.

> سازگاری و ڕوونبوونی ئامانجەکانی سیستەمی فێرکاری و بەکارهێنانی ئەو تاقیکردنەوانە کە توانایی قوتابییان لە دەرک پێ کردن و بەکارهێنانی بەرنامەگەلی دەرسی، بەشێوازی دروست بەراورد دەکات، دەبێتە هۆی پێشکەوتنی سیستەمی فێرکاری

گرینگیدان بە بابەتی زمان:

پێویستە کە خوێندن، نووسین و فێرکاری بە زمانی کوردی لە هەموو قوتابخانەکان و باخچەی ساوایان هەر لە قۆناغی ئامادەییەوە بەڕیوەبچێت و زمانی ئینگلیزی وەکوو زمانی فەرمیی نێونەتەوەیی دەگەڵ وانەکانی دیکەدا بەشێوازی بابەتییانە(عینی) و گفتوگۆ فێر بکرێت. زمانی فارسی وەکوو زمانەکانی عەرەبی، فەرانسە و ... بەپێی پێویست و داخوازیی قوتابییان لە دامودەزگاکان یان پۆلەکانی فەوقی بەرنامەی پۆشتەوپەرداخ بەو بەرنامانە فێر بکرێت. بۆ ئەو کەسانەی وا بەنیازی درێژەدانی خوێندن لە زانکۆکان یان قوتابخانەکانی دەرەوەی وڵاتن، فێرکاری لە قوتابخانەکانی سەرەتایی نێونەتەوەیی هەر لە سەرەتاوە هەڵبژێراوێکی باشترە.

پەڕتووکە وانەییەکان:

چاپەمەنییەکانی، پەڕتووکە وانەییەکان لەسەر بنەمای ڕێنوێنییەکانی دەورەگەلی فێرکاری، بە چاودێریی ڕاستەوخۆ و چالاکی گرووپگەلێکی پسپۆڕی پێکهاتوو لە دەروونناسان و نووسەرانی بواری منداڵان و تازەلاوان، پسپۆڕانی پلاندارشتنی دەرسی، مامۆستایانی بەئەزموون و لێهاتوو ئامادە دەکەن و لە کۆتاییدا لە لایەنی وەزارەتی پەروەردە، کولتوور، وەرزش، زانست و تەکنۆلۆژیاوە پشتراست دەکرێتەوە. دەبێت پەڕتووکەکانی تەواوی پۆلەکانی خوێندن لە قۆناغی ئامادەییەوە تا کۆتایی قۆناغی ناوەندی بەشێوازی بێ بەرامبەر بڵاو بکرێتەوە. پەڕتووکە وانەییەکان کەم بارستایی و کاغەزی بێت تا هاتوچۆ پێ کردن و بەکارهێنانیان بۆ قوتابییان ئاسان بێت.

کاتی یەکپارچەکردنی خوێندن:

کاتی پێویست بۆ هەر وانەیەک ٣ کاتژمێر لە حەوتوودا بۆ پۆلەکانی سێهەم تا شەشەم دابین بکرێت. ئامانج لەم بەرنامەیە، ڕێدانی پلاندارشتن بە قوتابخانەکانە بۆ پێکهێنانی چالاکییە فێرکارییەکان، بەپێی بارودۆخی کۆمەڵگا، قوتابخانە، قوتابییان و ئاڵوگۆڕییەکی لەناکاوی کۆمەڵگادا. هەروەها، پێویستە وانەگوتنەوەی وانە نێونەتەوەییەکان،

توێژینەوەکانی کامپیوتێر، توێژینەوەکانی ژینگەیی، خزمەتگوزارییەکانی چاودێری و تەندروستی و بەتایبەت مێژووی جیهان و کورد لە بەرنامەدا بگونجێت.

هەڵسەنگاندنی قوتابییان:

سازگاری و ڕوونبوونی ئامانجەکانی سیستەمی فێرکاری و بەکارهێنانی ئەو تاقیکردنەوانە کە توانایی قوتابییان لە دەرک پێ کردن و بەکارهێنانی بەرنامەگەلی دەرسی، بەشێوازی دروست بەراورد دەکات، دەبێتە هۆی پێشکەوتنی سیستەمی فێرکاری. بۆ ئەم مەبەستە، کردەوەی قوتابییان پێویستە لە هەر سێ مانگدا بەپێی بنەماکانی هەر قوتابخانەیەک، هەڵسەنگاندنی بۆ بکرێت. شێوازەکانی هەڵسەنگاندنی مامۆستایان سەرەڕای جیاوازبوون دەبێت بەپێی نەریتی باو، بەشێوازی گشتی و لەسەر بنەمای تاقیکرییە دەرسییەکان و ڕەفتاری ڕۆژانە لە پۆلەکاندا بێت. ڕەوتی نمرەدانان لە پێوەری هەڵسەنگاندنی وەسفی ئەنجام بدرێت.

چالاکییەکانی سەرووی بەرنامە:

چالاکییەکانی سەروو بەرنامە پێویستە لە پۆلی چوارەمەوە دەست پێ بکات و لە دوای تەواوبوونی کاتی دەرسی، فێرکاریی سەرگەرمی و کارامەیی دابنرێت کە بریتی بێت لە: وەرزشگەلێکی وەکوو بەسکێتباڵ، والیباڵ، مەلە، کایەی خۆجێیی و کۆن، زمان، نەرمئامێر، زانست، هەوافەزا، ڕاهێنان و ڕۆڵگێرانی قوتابییان بۆ کارامەییە کۆمەڵایەتییەکان، شوێنەوارناسی و ... .

فێرکاری و مەشقی نیومال:

مامۆستایانی قوتابخانە سەرەتاییەکان، ڕۆژانە بە وانەگوتنەوەی خۆیان بە منداڵان فێردەکەن کە ڕەوشتی خوێندنی باش و دروست لە ماڵەوە ئەنجام بدەن. قوتابییان هەرڕۆژ مەشقی خۆیان بەپێی بابەتی فێرکاری ئەنجام دەدەن، بەڵام مەشقەکانی هەریەک لەوان بەپێی ئەو بابەتانەی وا تێیدا پێویستییان بە ڕاهێنان و هەوڵی زیاترە، جیاوازە. لە کۆتاییی هەر حەوتوشدا قوتابییانی تەواوی پۆلەکان پێویستە تەواوی چالاکی و ئیشی خۆیان بەشێوازی لێکۆڵینەوە و ڕاپۆرت ئامادە بکەن.

قۆناغی ئامادەیی و چاودێرییە ڕۆژانەییەکان:

فێرکاریی سەرەتای تەمەنی منداڵی لە ماڵەوە دەست پێ دەکات. هەر بەم مەبەستە، دەبێ پەرتووکەکان و بەرنامەگەلی تەلەویزیۆنی جۆراوجۆر بۆ یارمەتیدانی دایکان لە بەردەستیاندا دابندرێت. زۆرینەی فێرکارییەکانی ماڵەوە بە شێوازەکانی وانەگوتنەوە لە قوتابخانە، ڕەفتاری کۆمەڵایەتیی شیاو، بنەمای کایەکان، کارامەییەکانی ویژەیی و ژمێریاری، دەبێت لەژێر چاودێری و فێرکاریی دەروونناسانی پسپۆڕ لە بواری منداڵ و بنەماڵە و قوتابخانە کە لە قاڵبی تیمی پزیشکان و دەروونناسانی بنەماڵە سەرقاڵی ئیشن، بەڕێوەبچێت. فێرکاری لە قۆناغی ئامادەییدا دەبێت دەرفەتی سازگاریی منداڵ لەگەڵ ژیانی بەکۆمەڵ لە قوتابخانە و دواتر ژیان لە کۆمەڵگادا پێکبێنێت.

پەراوێزەکان:

[1]. Knowledge Base
[2]. Information and Communication Technology

سەرچاوەکان:

1- Kevin K.H. chung, in international Encyclopedia of the social & behavioral sciences (Second Edition), 2015.
2- Myrdal. G. (1967). Economic Growth and Human capital. Ph.D Thesis. Kent State University. United States.